

100 år med vandværksvand i Grenaa

Forord

Det er mig en stor ære, at byde velkommen til dette skrift om vandværksvand i Grenaa gennem de sidste 100 år. Skriftet fører os gennem historien startende med Byrådets lidt langsomme beslutning om at gennemføre prøveboringer ved gasværket, og siden i anlægget for foden af Bavnehøj. Herfra begynder vandværket langsomt at udvikle sig. I 1930'erne rammer vi småt industrialiseringen, hvor der opleves direkte mangel på vand. Behovet fortsætter med at stige frem til slutningen af 70'erne, hvor vandværkets levering af rent drikkevand når næsten 4 mio. m³ om året. Siden er der droslet ned for udpumpningen i takt med, at nogle meget store forbrugere fra industrien ikke længere findes under vandværkets liste over andelshavere.

I dag er vandværket ikke længere kommunalt, men har derimod været et forbrugerejet selskab siden 2006. Jeg har selv haft fornøjelsen af at sidde midt i denne privatiseringsproces, hvor kommunen har overdraget vandforsyningen til forbrugerne. Det er en stor og spændende proces at ændre en

offentlig institution til en erhvervs virksomhed.

Grenaa & Anholt Vandforsyning a.m.b.a. er i dag et selskab, som sætter vores forbrugere i højsædet i form af kvalitet, forsyningsikkerhed og service. Vi søger at være på forkant med udviklingen og de krav som vores forbrugere, myndigheder og omverdenen stiller til en moderne forsyningsvirksomhed. Vi leverer årligt ca. 1,6 mio. m³ vand til vores ca. 15.900 andelshavere fra 5 vandværker fordelt i vores forsyningsområder.

Jeg vil på selskabets vegne sige tak til Trine Grejsen og Line S. Mikkelsen, som har researchet og forfattet dette skrift, og afslutningsvis ønske læseren god fornøjelse med "Det rene vand 1907-2007".

Jesper G. Brødsgaard
Driftsleder

Indledning

100 år er lang tid. Alligevel er det ikke længere siden at hver familie hentede vand ved posten i gården, og dyrene drak af kilder på marken. Der er sket meget, og måske specielt i Grenaa. Vi ligger tæt på kysten, med de problemer det kan have for en vandforsyning, og Grenaa er en købstad, som allerede i begyndelsen af forrige århundrede fik flere industrier til byen, virksomheder som også kom til at præge vandforsyningen. Så opgaven til vandforsyningen i byen var ikke alene at levere sund og godt drikkevand til borgerne, men også at rette sig mod den industrielle udvikling byen i høj grad deltog i.

Det var ikke altid en let opgave, som skriftet her fortæller. I næsten hele perioden var det en kommunal opgave at forsyne byen med drikkevand, og efterhånden blev opgaven for svær og omfattende for nærliggende vandværker, også i omegnen af Grenaa. Der er meget, som har forandret sig i de sidste 100 år, vores sundhedstilstand, for så vidt angår sygdomme, som kom fra dårlig drikkevand, er helt væk, og som

vores vandforsyning fungerer i dag er den væsentligste opgave hele tiden at have fokus på kvaliteten af drikkevandet.

Som med så meget andet tager vi efterhånden ting for givet når det fungerer, bla. at der altid er godt og sundt drikkevand i hanerne, og det er kun naturligt. Men opgaven er ikke blevet mindre kompliceret, som tiden er gået. En af de store udfordringer, som GAV står med i dag, er bevarelsen af kvaliteten på de kildepladser vi pumper fra. Vi har en forpligtelse til at se langt ud i fremtiden for vore efterkommere skal gerne kunne gøre det samme som os, nemlig kunne tage for givet at det er både sundt og godt, det som kommer ud af hanerne hver dag.

De sidste 2 år har vandforsyningen i Grenaa og på Anholt været ejet og styret af et forbrugerejet selskab, et Amba-selskab. Grenaa Kommune vedtog som en af de sidste store beslutninger inden kommunesammenlægningen, at lade forsyningen overgå til

forbrugerne. I august 2005 fandt den stiftende generalforsamling sted, og fra årsskiftet 2005 – 2006 overtog en bestyrelse valgt af forbrugerne selskabet.

At spå om hvordan vandforsyningen vil fungerer om 100 år er for stor en opgave, men en ting er sikkert, dem som bor i Grenaa til den tid vil have de samme behov for sund og godt drikkevand, som vi har.

Svend B. Hansen
Bestyrelsesformand

100 år med vandværksvand i Grenaa

Af Trine Grejsen og Line S. Mikkelsen

I år kan Grenaa Anholt Vandforsyning (GAV) fejre sit 100 års jubilæum, hvilket er en oplagt lejlighed til at fortælle lidt af historien om vandværksvandet i Grenaa. Vi har lagt vægten på etableringen af en vandforsyning i Grenaa og suppleret med historiske facts og beretninger om, hvordan vandværksvandet fandt vej til byens befolkning, hvad enten der var tale om personer fra det højere borgerskab eller kioskejerne ved Grenaa Strand.

Fra overfladevand og private brønde til kommunal forsyning

Da de første mennesker slog sig ned ved åen, var det overfladevandet, der var det vigtigste til både transport og tørst. De første håndværk og småindustrier i byen – farverier og garverier – var afhængige af rigelige mængder af vand i produktionen, og til at føre deres affald ud i åen og havet. For at få adskilt de to funktioner har der naturligvis også været gravet brønde til husholdningen og drikkevand.

Kun i de sidste 100 år har det været muligt at få vand leveret fra dybere liggende vandlag, hvor nedsivning fra rendestene, kloakledninger i træ-rør, møddinger og anden forurening ikke umiddelbart kunne finde sted.

Industrialisering, koleraepidemier, fokus på hygiejne og en voksende befolkning gav grobund for en vækst i kommunale værker, rørlægning af spildevand, gas til belysning og madlavning samt rent vand. Fra 1850 og frem fik de fleste danske provinsbyer eget vandværk. Ønsket om rent drikke- og brugsvand burde, set med vore dages øjne, lede direkte til opførelsen af et privat eller kommunalt vandværk også her i Grenaa, men vejen dertil var lidt længere og lidt mere kringlet end i de fleste andre købstæder.

Gas, men ingen vand

I 1890 blev det først kendte forslag om opførelsen af et vandværk i Grenaa fremsat i byrådet. Det var prokurator Ness, der ønskede, at byrådet foranstaltede

forundersøgelser til et gas- og vandværk. Punktet blev udsat for bare at blive afvist ved det næste ordinære møde. Året efter forsøgte han sig igen og fik stillet 100 kr. til rådighed til en nærmere undersøgelse af sagen. Da der endelig i 1894 blev nedsat et udvalg, med 200 kr. på lommen, var vandværket ikke med i et nyt projekt med gasværk og kloakering. Havnen var dybt forgældet, og det var byrådet, der var garant for lånet, derfor var byrådet tilbageholdende over for en ny, dyr investering. Måske derfor var vandværket blevet pillet ud af projektet til trods for den åbenlyse fordel, der var ved samtidig at nedlægge gas- og vandledninger, der jo skulle ud til de samme husstande - en model, der blev brugt i mange købstæder, hvor der anlagdes et

privat gasværk og et kommunalt vandværk, hvorefter man delte udgifterne til nedgravning af rør.

Vandværk kun til Grenaa Havn

I februar 1904 indhentede 'Udvalget for Anlæg af en Vandforsyning for Grenaa Havn' tilbud på et vandværk med vindmotor til etablering på havnen, hos E. Mazantis Artesiske Bore Compagni A/S i København. Efter et besøg på havnen og en længere korrespondance med udvalget om ledningsnettets størrelse, rørens beskaffenhed og placeringen af reservoiret fik udvalget endelig i juli samme år tilsendt det hårdt prøvede firmas første tilbud på et anlæg. Anlægget var med en 1500 tdr.'s (197m³) overdækket beton-tank, en amerikansk vindmotor med 40 fods firbenet galvaniseret tårn, 14 fods roset samt fire forslag til rørlægning, med dertilhørende priser svingende fra 14.740-23.000 kr. Anlægget skulle levere 300 tdr. vand i døgnet til husene på havnen og langs Havnevejen ind til Grenaa.

Udvalget havde flere spørgsmål blandt andet om garanti på værket, men det endte med at indstille sagen til byrådet og anbefale, at værket opførtes for en samlet sum på 28.000 kr. Indstillingen udløste nedsættelsen af endnu et udvalg under byrådet, der skulle undersøge sagen nøjere sammen med beboerne på havnen. Det sidste, der er bevaret i sagen, er et tilbud på boringerne alene

og endnu en indstilling til byrådet dateret den 4. april 1905 om forsyning af havnen samt husene op ad Havnevejen til Havneskolen (Havnevej 127). Sagen indeholder også tilsagn fra diverse lods-ejere om, at der kunne føres ledninger over deres grunde samt forhandlinger om køb af et areal til opførelsen af vandværket. Dette forslag blev igen sendt til videre behandling. Ved den 2. behandling afsattes 2000 kr. til videre foranstaltninger. Herefter var der ikke et ord om havnebyens vandværk. Der var andre interesser på spil.

Opførelsen af et vandværk i selve Grenaa august 1905 – november 1907

I august 1905 begyndte en ny vandværkssag med en ligeledes ny ingeniør, T. R. English fra København. English havde også været konsulent på det tidligere planlagte gas- og vandværk, som han i øvrigt også refererede til trods de 10 år, der var gået, siden han sidst havde besøgt Grenaa. Han sikrede sig først, at han kunne tage betaling for beregninger og lignende, også selvom projektet ikke skulle blive udført eller overdraget til hans firma. I sidste fald indregnedes honoraret i den samlede afregning.

Nu, da der var blevet bevilget penge til undersøgelser, blev der også gået mere håndfast til værks. Der rekvireredes en boremester, Marius Knudsen fra Odense,

og Prof. Steins laboratorium sendte en flaske til vandprøver, som kommunen så skulle returnere. Vandet blev taget fra gasværkets egen boring, men det var ikke rent nok, noget, der da heller ikke undrede ingeniøren. Men der var håb ved en dybere boring, da der på banearealet i 1890 var blevet fundet godt vand i 57 fods dybde, og dette samme kunne sikkert rammes fra gasværksgrunden.

Med det kendskab, vi har i dag til gasværks- og stationsgrunde, kan det undre, at man ønskede at lægge vandværket netop der. Men de miljømæssige konsekvenser af gasproduktion var ukendte, og der var flere gode grunde til at lægge værkerne sammen. For det første skulle der bruges maskinpassere til pumperne samt en bestyrer, og ved at lægge værkerne ved siden af hinanden kunne personale og faciliteter som fx bestyrerbolig deles. Derudover skulle der bruges en kommunalt ejet grund, hvor der var en formodning om, at der kunne findes vand. På daværende tidspunkt gravede man på lykke og fromme, hvis man da ikke lige havde en "kvistgænger" til at påvise vandforekomster. Det skal hertil bemærkes, at der under 80 % af Danmark kan findes vand, hvis bare man graver, men at man først i 1930'erne med moderne teknologi og et øget kendskab til geologi kunne gå mere videnskabeligt til værks.

Teknishtegning af Grenaa, udtægt af Ingeniør T.R. English i 1906.

I februar 1906 lykkedes det endelig at få oppumpet og analyseret noget vand, men desværre var mængden af vand ikke særlig stor, og der skulle laves endnu en boring nærmere åen. I maj 1906 viste boreren på gasværksgrunden imidlertid, at der var store problemer med selve boreforholdene, og der skulle ændres metode til trykluft. Derudover skulle brønden være særlig solid, hvad der også ville være en væsentlig fordyrelse af hele projektet.

Ingeniør English sendte en betænkning og et overslag på et vandværk ved gasværket. Det eneste positive, der var at sige om placeringen ved gasværket, var mulighederne for samdrift ved fælles maskinpassere og vandets kvalitet, men der skulle både pumpes i mange timer, da tilstrømningen ikke var overvældende, og der skulle pumpes fra en relativt stor dybde på 75 fod. Udsigten til flere udgifter satte processen i stå, mens der sommeren over blev diskuteret frem og tilbage. Men byrådet fort-

satte med boreren ved gasværket: "Byrådsmøde 1.11.1906 Efter Middag kl. 6½ ... 2. Indstilling fra det angaaende det paatænkte Vandværk nedsatte Udvalg. Det vedtoges forinden endelig Bestemmelse om Vandværket tages, at foretage endnu en Prøvepumpning med det for Tiden borede Rør, saa lang tid Ingeniør English anser det for nødvendig, og derefter anmode Ingeniør English at forelægge Resultatet for en uinteresseret Sagkyndig og anmode denne om efter Undersøgelse paa Stedet at afgive sin Erklæring..."

Imidlertid havde brøndboreren mistet tålmodigheden med byrådet, og da det endelig besluttedes at fortsætte med boreren og prøvepumpning, var hans mænd sat på andre opgaver, da der på landet var flere mindre private vandværker under opførelse. Udvalget var meget utilfreds med udviklingen samt resultaterne af prøveboringen og indstillede i december 1906, at der skulle laves prøveboringer i Anlægget og mellem Markedsgade og Dolmervej. Denne sag kom for byrådet i januar, og udvalget måtte gøre i sagen, som de fandt bedst. I mellemtiden sendte brøndboreren en redegørelse for gasværksboringen. Boringen gav ikke noget vand, fordi den havde ligget så længe uden at blive brugt. Dog mente brøndboreren ikke, at det var et tegn på manglende vand, og han ville, hvis det havde været hans egen brønd, ufortrødent fortsætte ved at hugge af siderne i boringen og herefter anlægge brønden straks. Ingeniøren bakkede op om brøndboreren i sin redegørelse af sagen, den blev sendt til byrådet i slutningen af januar 1907. Ingeniøren mente, at det ville være spild at lave en brønd i den vestlige ende af byen. Men hvis der var fundet vand i "ringe dybde", anbefalede han dog, at det i det mindste skulle analyseres. Udvalget havde fundet vand og ansøgte byrådet om lov til at foretage prøvepumpninger. Der viste sig at være vand i rigelige mængder og af bedre kvalitet end på gasværksgrunden,

– og vandet var klart, uden bundfald, smag eller lugt.

For lokale har det ikke været den store overraskelse, at der fandtes vand på netop det areal, for kommunen havde lejet ud til brygger Krogh, idet han jo havde brug for rigelige mængder vand til sin ølproduktion. Herefter tog sagen endnu en drejning

Vandværk i Anlægget

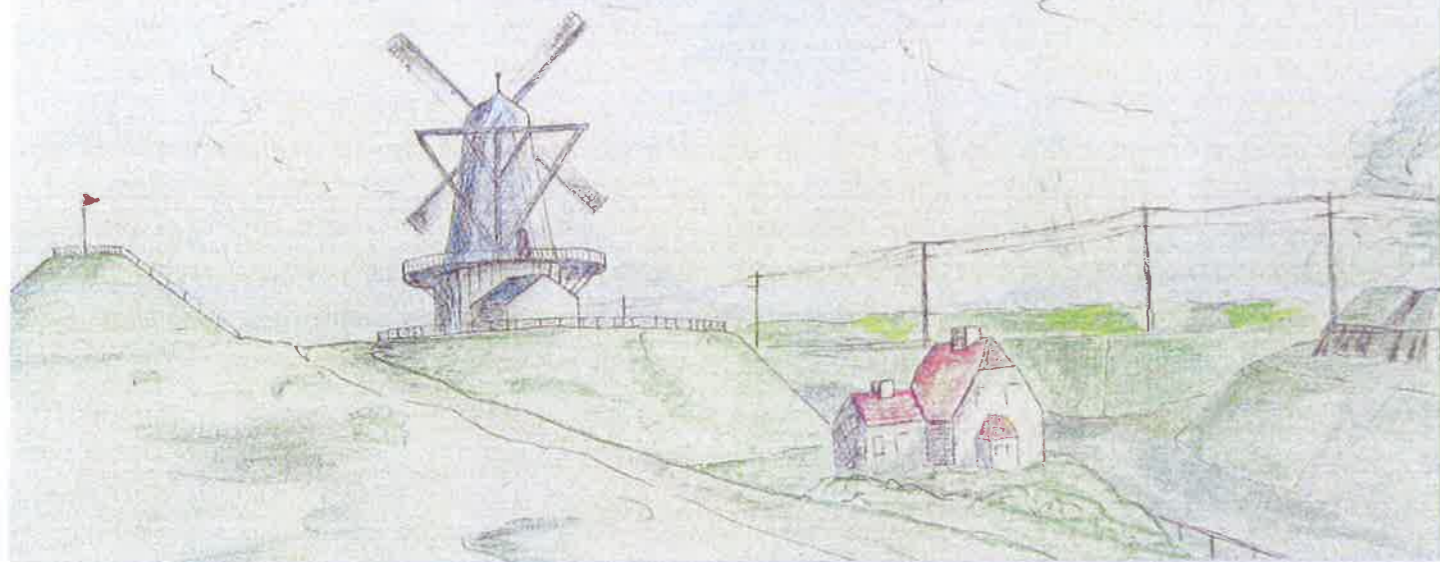
Ingeniøren lavede endnu en betænkning samt et overslag på et andet vandværk nu placeret i Anlægget. Den eneste gene ved at flytte værket var, at maskinpasserne ikke umiddelbart kunne passe begge værker. Til gengæld gjorde de rigelige mængder vand, at der ikke skulle pumpes mere end ca. 4½ time/dag i gennemsnit, lidt kortere om vinteren og lidt længere om sommeren. Dette ville stadig kunne passe fint ind i driften af gasværket, der jo lavede mest om vinteren, samt at den kortere pumpetid gjorde, at maskinpasserboligen kunne spares.

Desuden blev der også væsentlig kortere til højdereservoiret, der uanset planerne skulle ligge på Baunehøj, så vandet heller ikke skulle pumpes så langt. Endelig var projektet 5.000 kr. billigere end det på gasværkets grund, og så var alle glade. Efter 17 års forhandlinger kunne opførelsen af Grenaa Vandværk påbegyndes. De enkelte dele blev udbudt i

licitation, og buddene åbnedes den 29. april 1907 på rådhuset.

Men ikke alt ved arbejdet gik glat. Allerede midt i maj måned stødte man på vandførende lag i brønden, og der måtte rekvireres en særlig dykkerklokke, der med udstyr vejede seks tons. I juli begyndte 20 mand nedgravningen af støbejernsrørene.

Endelig den 27. november kunne den første hane åbnes. Den 9.12 havde Grenaa Folketidende følgende beskrivelse af vandværket: (...) Efter forskellige Forsøg paa at opnaa det til et Vandværk fornødne Kvantum Vand ved Boringer paa Gasværkets Grund blev der i Februar Md. D. A. udført en 3" Boring Øst for Byen i den gamle Plantage. Ved denne Boring opnaaede man et gunstigt Resultat, idet man ved Pumpning fra dette Borerør fik 75 Potter i 20 Sekunder, hvilket svarer til 99 Tdr. pr. Time. Paa Grundlag heraf blev det vedtaget at sætte en Brønd paa dette Sted. Dette blev overdraget til Brøndborer Marius Knudsen i Odense, som havde udført alle Prøveboringerne. Arbejdet ved denne Brønd blev paabegyndt i Maj Md. Og fuldendtes i Juli M.d.A. Foruden Brøndanlægget bestaar Vandværket af følgende Dele: Pumpeværket, Højdereservoiret, eller Beholderen, Hovedledningerne og Stik- og Husledningerne. (...) Overslagssummen på hele Anlægget var 93,000 Kr., i hvilken

Sum Husledningerne ikke var medregnede, end formedelst forskellige Udvidelser af Hovedledningsnettet m.m vil Anlægget vistnok inklusive Husledninger komme paa hen ved Kr. 110,000. Vandværket er nu færdigt til at paabegynde sin Virksomhed, og samtlige Stik- og Husledninger vil blive aabnede i Løbet af de nærmeste Dage saa hurtig som Rørlæggerne kan faa Ledningerne prøvede og de manglende Haner anbragt. Vandet er af udmærket Kvalitet, hvilket fremgaar af den ved Prof. Steins Laboratorium udførte Analyse, og nærmest at sammenligne med Københavns

Vandværks Vand, der, ligesom Grenaa Vandværks Vand, tages fra Kalken.

Mangel på vand

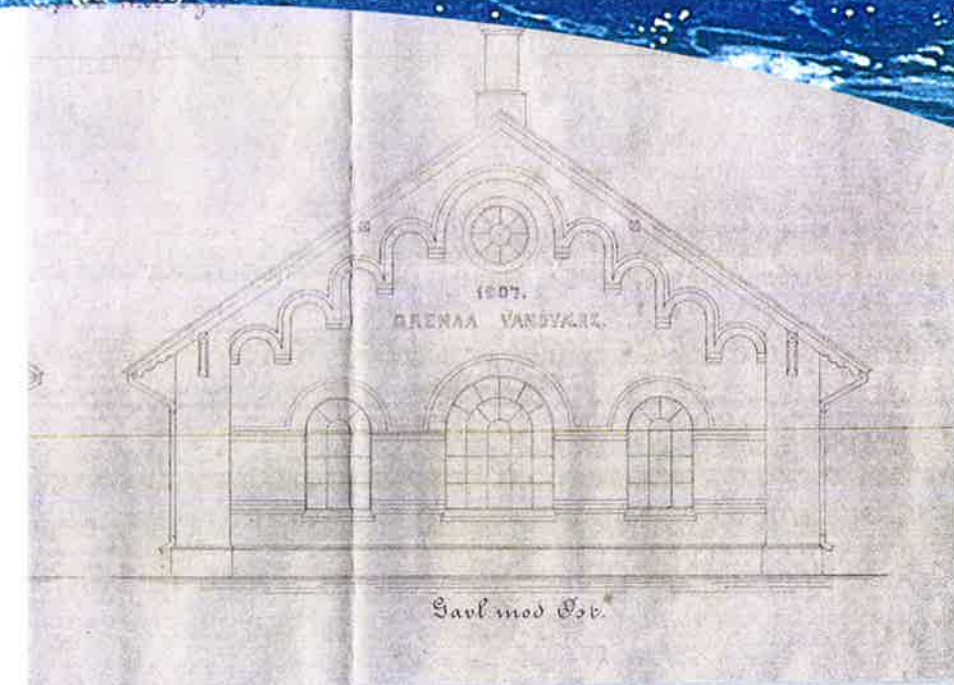
Efter etableringen af vandværket og i takt med udbredelsen af vandværksvandet blandt både virksomheder og befolkningen blev der mangel på vand, og flere brønde og borer blev en nødvendighed. I 1930 havde vandværket to brønde, og i slutningen af 1930erne havde vandværket fire brønde bl.a. én ved Lillegade, én vest for vandværket og én mellem Lillegade og Randersvej.

Derudover havde vandværket fået sin bistation på heden (nu Solbakkevej), i 1933 – 1934. Ingen af tiltagene i de første år af 1930erne var tilsyneladende omfattende nok. I 1939 var vandforsyningen igen anstrengt til det yderste, og det var nødvendigt at fremskaffe mere vand. Vandværket selv havde tre forslag til løsninger på problemet, som de fremlagde for byrådet: 1. at uddybe bunden i tre af de fire brønde, 2. grave ny brønd i anlægget og 3. foretage ny boring ved bistationen. Byrådet besluttede senere samme år at vedtage forsla-

gene 1 og 3 til i alt 17.930 kr., og projektet skulle begynde straks.

Trods udvidelsen blev der stadig foretaget flere borer i jagten på bedre og mere vand. I slutningen af 1940erne forsøgte man sig med borer ved havnen og fik lavet flere geologiske undersøgelser, der viste sig at have begrænset værdi. De nye prøveboringer havde, som resten af borerne i ådalen, for høje saltkoncentrationer, når der blev pumpet kraftigt i den enkelte boring eller ved kraftig pumpning fra nærliggende borer. Derfor blev det allerede på dette tidspunkt foreslået fra Danmarks geologiske Undersøgelser, at man forsøgte sig ved Dolmer. I første omgang foretoges en boring i en eksisterende brønd vest for vandværket. Senere blev der også foretaget borer på Thykiers grund i Tømmermarken (1951) og i endnu en af brøndene i anlægget (1954). Der blev altså trods advarsler fortsat boret på åsiden af bakkerne.

I foråret 1957 blev koncentrationen af salt så høj i GD's boring, at de ikke længere kunne anvende vandet på fabrikken og i stedet måtte benytte sig af rensset og kloreret åvand. Men også vandet i den nærliggende bistation blev saltholdigt, og det blev ikke bedre, da GD stoppede sin pumpning. Brønden ved Solbakkevej måtte sløjfes, og der påbegyndtes en moderne eternit fødeledning fra

Tegning af den østlige gavl af vandværket i Anlægget, 1907.

Baunehøj til bistationen med stikledning til GD, der med en times varsel måtte tage vand fra det offentlige net.

Fødeledningen gav også et bedre tryk på vandet ned mod havnen, hvad der var særdeles tiltrængt, da man samme år måtte opgive en brandøvelse i Grønnegade, fordi der ikke var tryk nok på vandet. Trykket var så lavt, at "der ikke var vand nok til at føde en alm. køkkenhaveslange". Aftalen var, at man med vold skulle skaffe sig adgang til bistationen og lægge rør ud fra det, men i praksis var det meget besværligt og lidt

utrygt, specielt efter at kvarteret havde fået en skole. I 1960 havde vandværket fire brønde, to borer ved bistationen samt en boring fra overtagelsen af Bredstrup Vandværk. Men behovet for mere vand steg stadig, specielt når det kom til etableringen og udvidelse af flere af byens virksomheder samt boligområder. Eksempelvis blev der i begyndelsen af 1960erne lagt vandledninger ned til Åstrupvej, til forsyning af Mælkecentralen og boligkvarteret.

Vandværket havde nu mere end 50 år på bagen, og derfor blev det den 13.3.

1961 vedtaget at ombygge vandværket for 252.605 kr. En ombygning, der blev set som en nødvendighed blandt andet på grund af det stadig stigende vandforbrug.

Udviklingen af vandforsyningen og et større vandforbrug ses tydeligt i tallene for, hvor meget der igennem årene er blevet pumpet op for at følge med efterspørgselen.

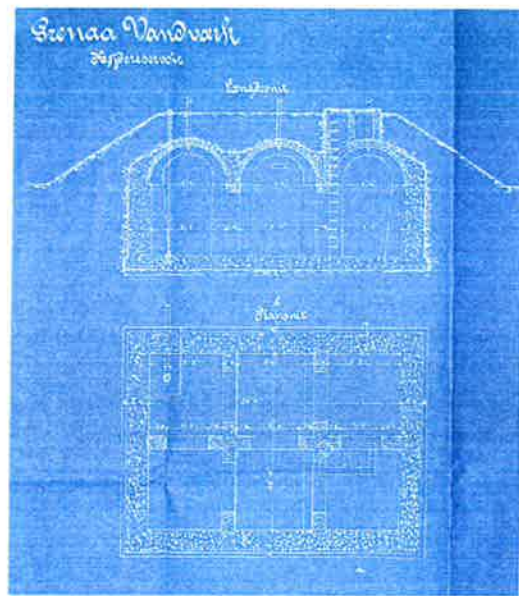
I 1922/23 blev der pumpet mere end 250.000 m³. I 1941/42 var det første gang, man nåede over 500.000 m³, og omkring 1958/59 passerede man 1.000.000 m³. I 1969/70 nåede vandværket en ny rekord, idet der for første gang blev oppumpet mere end 2.000.000 m³. Jo længere op i tid vi kommer, jo hurtigere stiger tallene. I 1975/76 kom man for første gang over 3.000.000 m³ pr. år, og i 1978 var oppumpningen på 3.787.794 m³. Til sammenligning blev der i 2006 kun oppumpet 1.590.000 m³.

For at kunne oppumpe så meget vand som nævnt ovenfor skulle der mere til end vandværkets fire brønde og to boringer. I 1943 blev det private vandværk i Bredstrup opkoblet til Grenaa, og senere blev andre af de private vandværker i Grenaa omegn opkoblet til vandforsyningen i Grenaa. I 1969 overtog Grenaa Vandværk Hammelev Vandværk I/S med 60 interessenter, 3.000 kr. i kassen og en restgæld på 7.000 kr. mod, at interessenterne betalte 500 kr. for stik til én-families huse og 1000 kr. for en gård. Etableringen af en vandforsyning til Hammelev kostede 42.500 kr., men boringen i Hammelev kunne dog ikke bruges fremadrettet på grund af mangelfuld kloakering i landsbyen. Til

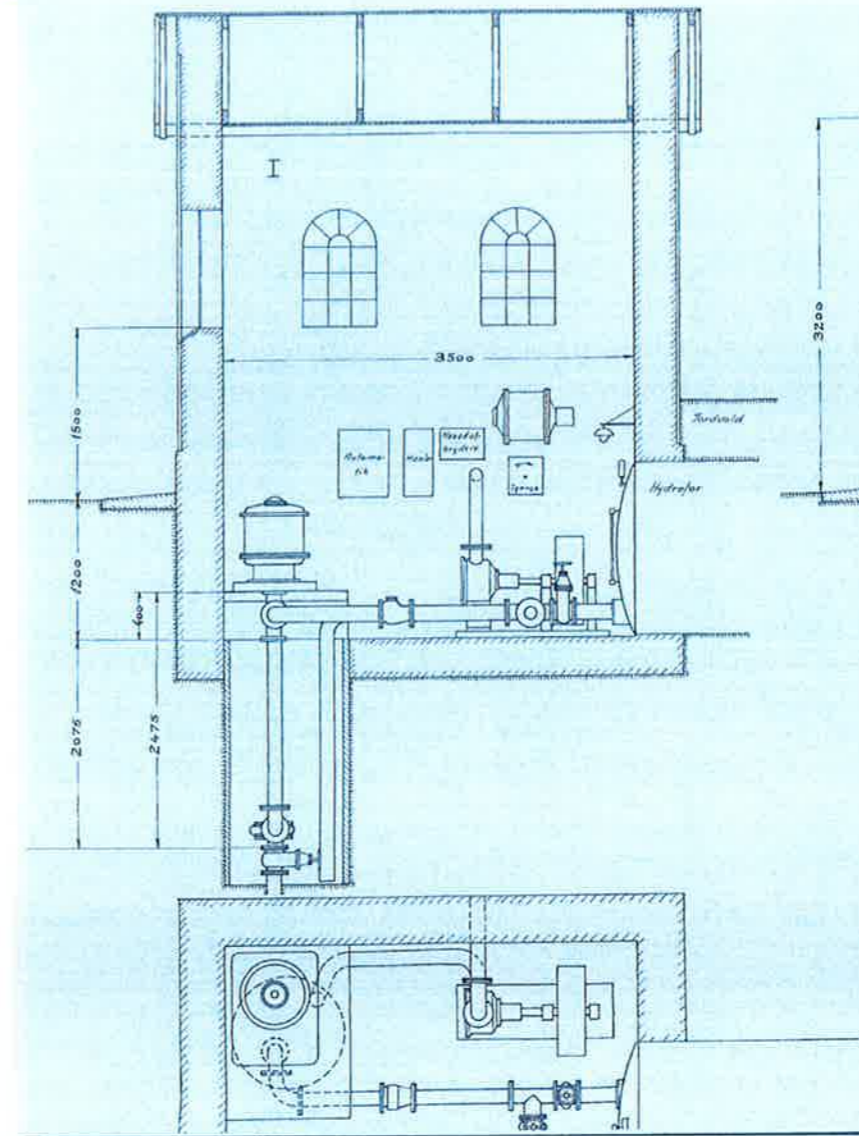
sammenligning måtte man i Dolmer betale henholdsvis 1.339 og 2.528 kr. for tilkoblingen til Grenaa Vandværk, da man ikke havde en fælles vandforsyning. Kommunesammenlægningen i 1970 bidrog også med andre kommunale vandforsyninger fra den gamle Ålsø-Vejlby kommune og i 1978 slog Anholt Vandforsyning sig også sammen med Grenaa.

Det var ikke bare en udfordring at finde vand, men også at få det leveret til forbrugere, der ikke boede neden for Baunehøj. Så højdereservoiret på Baunehøj blev udbygget og fik assistance fra trykforøgere, efterhånden som Grenaa's bakker blev bebygget, og der kom stationer på Baunehøj, Hasselbakken, Møgelbjerg og Hjortebakken. Og etableringen af en såkaldt ringledning gav bedre tryk på vandet og sikrere forsyning til forbrugerne, der tidligere lå yderst på forsyningsnettet.

I 1980'erne måtte man for sidste gang tale til folks sunde fornuft og omdele skrivelser, hvori man opfordrede til tilbageholdenhed med havevandingen. Siden 1993/94 har vandforbruget dog fuldstændigt reguleret sig selv med opsætningen af husstandsmålere til afregning efter forbrug, suppleret med diverse vandafgifter.

Tegning af højdereservoiret på Baunehøj indvendigt, 1907.

Udsnit af Vandværkets II. Station, 1932.

I dag hentes GAV's vand så langt væk som Havdal, der ligger i den gamle Nørre Djurs Kommune.

Udviklingen i industrien lægger pres på vandindvinding fra undergrunden

I 1966 søgte vandværket landvæsenskommissionen for Randers Amt om udvidelse af vandindvindingen fra 1.500.000 m³, som der var blevet tilkendt i 1957, til 2.500.000 m³. Begrundelsen for ansøgningen var en befolkningsforøgelse på 33 % siden 1957 samt opkomsten af isværker, filetfabriker, Mælkecentralen og Emballagefabrikken. Ved samme møde behandlede en ansøgning fra Grenaa Papfabrik om en forøgelse af vandindvindingen fra 720.000 til 1.800.000 m³.

Til mødet var indkaldt repræsentanter fra Andelssvineslagteriet, GD og Grenaa Papfabrik. Efter en udsættelse af mødet og forhandling mellem kommunen og 'Pappen' frafaldt 'Pappen' sin ansøgning mod en generel hensigt om at forbeholde vandværksvand til forbrugere, mens industrien i det omfang, det kunne lade sig gøre, anvendte overfladevand fra Grenaa. En udmærket aftale bortset fra, at det første sted, der blev lagt et rør ud, var så tæt på kommunens kloakledning, at der blev suget kloakvand op til fabrikken! Kommunen stillede garanti for 'Pappens' lån på 400.000 kr., og retten

til at have pumpehus på gasværksgrunden løb uopsigeligt i 30 år.

I 1970 ønskede De danske Spritfabrikker at anlægge en gærfabrik i Grenaa til produktion af 8.000 tons gær årligt, hvortil de skulle bruge 900.000 m³ vand pr. år. Prøveboringen ved Vester Hesseldal til forsyning af den kommende gærfabrik tømte brøndene i Åstrup, og det blev straks vedtaget at koble de 15 huse, et forsamlingshus og seks gårde, der var, til Grenaa Vandforsyning på Spritfabrikkernes regning, da de jo var skadevolderne - pris 25.000. 'Spritte' indgik også en gensidig aftale med Grenaa Vandværk om leverancer ved nedbrud på nettet under forudsætning af, at de havde tilstrækkeligt til at forsyne sig selv. Kommunen ville strække sig langt for at få fabrikken til byen og gav derfor afkald på vandindvindingsretten i den østlige del af byen.

I 1967 opkøbte kommunen flere arealer i Dolmer for at indvinde vand, i begyndelsen fra tre borer. 1971 udvidedes der med yderligere to borer i Dolmer. Det var nødvendigt at skaffe vand til den store udbygning af byen og de vandkrævende industrier.

Uanset om virksomhederne havde egne

boringer eller fik leveret, var der ikke uendelige forekomster af vand. Dette problem blev til dels afhjulpet af anvendelsen af overfladevand som ved GD og 'Pappen', men mere kompliceret produktion gav også her behov for renere vand.

De sidste 30 år har budt på en afvikling af de vandkrævende industrier i byen. Den første, der indledte bølgen af virksomhedslukninger i Grenaa, var Dansk-Norsk Kvælstof, og herefter fulgte Slagteriet, der i 1985 efter 81 år måtte lukke. Efter årtusindskiftet fulgte GD, Mælkecentralen, 'Pappen' og BASF, men en del af disse industrier havde allerede i en længere periode kørt på "pumperne", og deres vandforbrug fulgte naturligvis med.

Grenaa får sit første WC

Allerede før oprettelsen af Grenaa Vandværk var der efterspørgsel på indlagt vand og det ikke kun som en del af de store virksomheders produktion. Ud fra byrådsforhandlingerne den 4.10.1906 ses det, at GD, tilsyneladende som den første, ansøger byrådet om lov til at installere et 'vandkloset' - W.C. Sagen blev udsat, da der manglede yderligere oplysninger om rensning af kloakvandet. Ved byrådsmødet den 15. november 1906 udsattes sagen igen,

men endelig, lidt mere end to måneder efter første ansøgning, den 20. december 1906 giver byrådet dets tilladelse til byens første W.C., dog med visse forbehold: *"Tilladelsen meddeles paa nogen Maade viser sig skadelig for andre eller for Fiskeriet i Aaen, skal Byraadet være berettiget til at tage Tilladelsen tilbage. Afgørelsen heraf tilkommer alene Byraadet og kan ikke indendes for nogen anden Autoritet eller Domstol"*. En tilladelse, der også viser lidt om byrådets store skepsis over for nymodens indretninger.

Herefter kom der flere ansøgninger om at installere WC'er, denne gang hos det højere borgerskab. Den 5.9.1907 ansøgte manufakturhandler Chr. Vogel om tilladelse til installation af vandkloset i sin ejendom på Torvet. Tilladelsen er fra Byrådets side afhængig af, om Sundhedskommissionen efter sin undersøgelse *"finder indretningen fuldstændig tilfredsstillende"*. Den 19.9.1907 er det Afholds- og Højskolehotellet, der ligeledes ønsker at indlægge WC, her er betingelserne de samme som hos Vogel. Med sundhedskommissionens erklæring. Efter at have ligget stille i nogle år tog ansøgningerne om WC'er igen fart startende med Hotel Dagmar og herredsfuldmegetig Hack i 1914. A. Bilde ansøger i

Skuespilleren Ole Thestrup afslører den første af Grenaa-Anholt Vandforsynings drikkefontæner i forbindelse med 100 års jubilæet. Foto: Flemming Højer.

1920 om tilladelse til at indlægge WC i Østergade 3. Samme år fik Stationen to og Politistationen i Mogensgade fik et med septic tank. Vandværket leverede ikke 'kun' vand til at drikke, gøre rent i

og lave mad. Rindende vand på toiletter og i badeværelser kom også til at trække på vandforsyningerne til det private forbrug. Men også andre utænkelige steder ville private have vand.

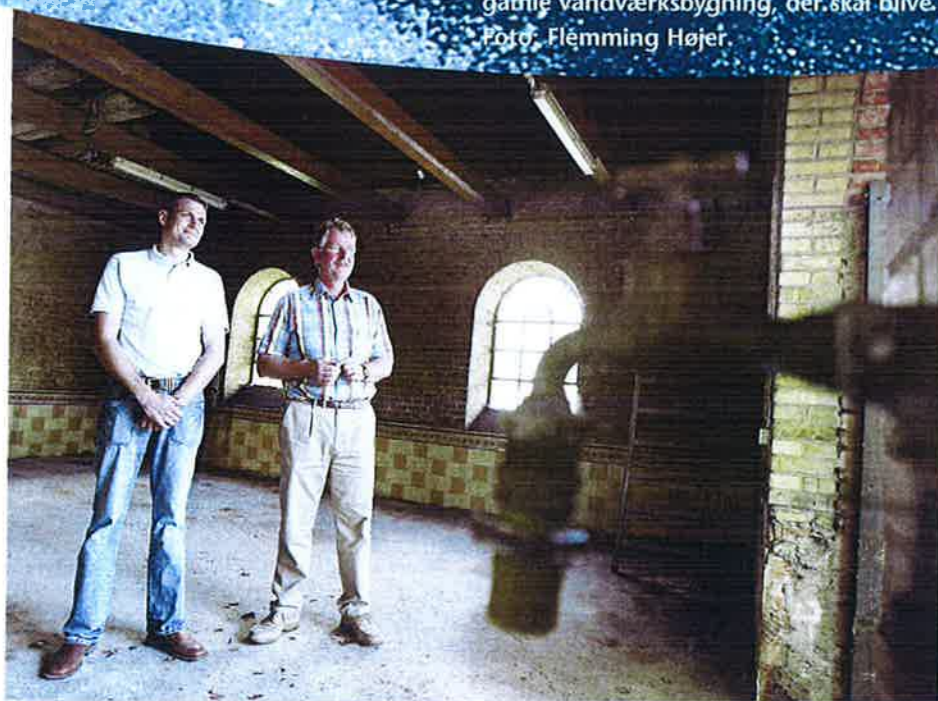
Indlagt vand i sommerhuse

I 1950'erne havde stort set alle private hjem fået indlagt vand og installeret WC'er, og rindende vand var næsten blevet et folkekrav også i sommerhusene. Derfor var det nu nye ønsker og udfordringer, som vandforsyningen stod overfor i udkanten af byen.

Den 28. juni 1956 ansøgte kioskejer K.A. Laursen om tilladelse til at få indlagt vand i 'Centrumkiosken' på Kystvejen. Han havde anskaffet sig en nymodens 'softomatik' isfryser, men Grenaa Sundhedskommission havde stillet krav om installation af køkken og håndvask i kiosken til rengøring, ellers måtte maskinen ikke tages i brug. Men fra kommunal side var man ikke meget for at udvide forsyningsområdet. I en redegørelse for sagen beretter en medarbejder ved Grenaa Kommunale Værker, at kioskejer Laursen har fået tilladelse til at lægge en afløbsledning til en nærliggende grøft. En tilladelse, 'sagsbehandleren' er uenig i. Da der hidtil er blevet nægtet installation af vand i de private sommerhuse ved stranden, har han også nægtet at give tilladelse til kioskinstallation. Laursen henvendte sig til Politimesteren angående en dispensation, hvorefter Politimesteren har anmodet om at få forelagt sagen for Teknisk udvalg straks. Indtil sagen skulle tages op, blev der indvilliget i at tillade en interimistisk

Driftschefen og bestyrelsesformanden for Grenaa-Anholt Vandforsyning i den gamle vandværksbygning, der skal blive til 'Vandets Hus'.

Foto: Flemming Højer

meget kort. Dertil nævnes også, at alle tidligere forespørgsler er blevet nægtet, dels fordi vandrørene i klitterne ikke var beregnet til installation i sommerhusene, og ikke mindst ville man begrænse vandspildet af hensyn til bunden. Ved installation af vand i husene vil forbruget stige meget stærkt, og kloaker havde man ikke ønsket at anlægge. I august 1951, cirka et år efter den pensionerede lærerindes ansøgning, blev det dog besluttet at give en tilladelse til installation af vand, men på de vilkår, at hun selv betalte anlægsudgifterne på 1880 kr. Samtidig blev det tilladt også at installere elektrisk lys i ejendommen. Baggrunden for beslutningen om at vedgå ansøgningen var det faktum, at ejendommen i flere år var blevet brugt til helårsbolig.

Kommunens kategoriske afvisning af ansøgere førte til selvtægt, og i en retssag blev to personer dømt til at afbryde forbindelsen mellem Grenaa Kommunes Vandværks vandledning og en i sagen nævnt vandinstallation lavet i forsøget på at få nemmere adgang til det eftertragtede vand. Men her var det sværere at få tilgivelse end tilladelse.

Ved flere lejligheder hængte Grenaa Byråd meddelelser op for at forebygge eller forhindre, at der blev snydt med

vandet, eller at det blev misbrugt. Et citat fra sådan en meddelelse lyder:

*"Til lejerne af sommerhuse ved Grenaa strand! På givne foranledning skal man henlede opmærksomheden på, at det ifølge lejekontrakten og bygningsvedtægten bestemmelser er forbudt at lade foretage udvidelser eller ombygninger af sommerhuse (...). Endvidere henledes opmærksomheden på, at de ved sommerhusene opstillede vandhaner kun må benyttes til aftapning på stedet. **Vanding af græsplæner m.v. med slange er forbudt.** – For at undgå forurening og ildelugt er det ikke tilladt at foretage opvask eller henkaste madrester ved vandhanerne. Grenaa byråds tekniske Udvalg og markudvalget."*

Trods de mange klager og ansøgninger om indlagt vand er der gået år, før sommerhuse med indlagt vand er blevet normalt.

100 års jubilæum

I år kan Grenaa Vandforsyning så fejre sit 100 års jubilæum. Vandværket nåede at være kommunalt ejet i 99 år, før det blev brugerejet, da Grenaa Kommune den 26.08.2005 overdrog de kommunale vandværker til brugerne. Formålet med overdragelsen var at sikre, at der også i fremtiden vil være en vellungerende vandforsyning i Grenaa og på Anholt, der siden 1978 har været underlagt Grenaa Vandværk. Vandværket blev

formelt etableret som andelsselskab den 01.01.2006 og blev dermed forbrugerejet. Herved har alle, der modtager vand fra Grenaa og Anholt Vandforsyning, stemmeret og mulighed for at blive valgt ind i bestyrelsen. Samtidig kan vandværket ikke sælges uden forbrugernes samtykke, og indflydelsen på vandforsyningen er dermed bevaret lokalt i formentlig mange år frem.

I dag dækker vandforsyningen et område svarende til ca. 60 % af den tidligere Grenaa Kommunes areal, her ikke medregnet Anholt. Det svarer til, at der bliver leveret rent drikkevand til cirka 15.900 af den tidligere Grenaa Kommunes cirka 19.000 indbyggere. Grenaa og Anholt Vandforsyning består i dag af fem vandværker, med i alt 20 grundvandsboringer, 260 km ledning og otte medarbejdere, der står for drifts- og anlægsmæssige opgaver samt vedligeholdelse og udskiftning af ledningsnettet.

I forbindelse med den nylige kommunesammenlægning blev Norddjurs Vandråd (NDV) stiftet i foråret 2006. Indtil videre består NDV af 24 ud af 56 vandværker fra Norddjurs Kommune. Formålet med at samle alle vandværkerne er bl.a. at varetage de fælles interesser og finde fælles løsninger for værkerne, blandt andet hvad angår vandanalyser mm. Kontrolmyndigheden for NDV skal være

den nye Norddjurs Kommune, der dermed stadig har en lille finger med i spillet, hvad angår byens vandforsyning.

Vandforsyningens jubilæum fejres bl.a. ved at opsætte seks drikkevandsfontæner i Grenaa og på Anholt. Den første af disse fontæner blev afsløret den 19.06.2007 af skuespilleren Ole Thestrup.

Herudover har direktøren for vandforsyningen sagt, at den 100 år gamle vandværksbygning i anlægget vil blive sat i stand med henblik på et 'Vandets Hus', hvor alle kan få mulighed for at blive oplyst om blandt andet, hvad rent drikkevand er.

installation. Endelig den 16. august 1956 godkendte Teknisk udvalg, at der bliver installeret en vandhane i kiosken mod en årlig afgift på 25 kr., som vil blive opkrævet i de to sommerkvartaler. Det har været to lange sommermåneder uden en softice, bare på grund af kommunens modvilje mod en luksus som indlagt vand til sommerhuse.

I sommerhuskvartererne var der blevet ført rør ud til fælles, udendørs vandhane monteret på pæle. I nogle af som-

merhuskvartererne var der stor afstand mellem vandopstanderne, hvilket gjorde mange utilfredse, og derfor blev der ofte ansøgt om indlæggelse af vand. En af de få heldige ansøgere var en pensioneret lærerinde i 'Klitten' nr. 17. Hendes argumentation gik på, at hendes ejendom, ifølge hende selv, ikke kunne regnes som et almindeligt sommerhus på lejet grund. Det bliver anbefalet at afslå lærerindens ansøgning, idet der var placeret en vandhane lige ud for hjørnet til hendes grund, og afstanden til vand derfor var